

## АКТУАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА В КОНТЕКСТІ АКМЕОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Наталія Мачинська

*Львівський державний університет внутрішніх справ*

### Анотація:

Авторка статті в контексті акмеологічного підходу розкриває проблему актуалізації особистості студента як вагомого чинника розвитку вітчизняної вищої школи, звертаючи увагу на ті положення, що акцентують значущість актуалізації особистості студента саме в контексті розвитку вищої школи. Дослідниця наголошує на необхідності формування мотиваційних механізмів актуалізації особистості саме у студентському віці, що впливатиме на якісний показник навчальної діяльності студента та визначатиме ґрунтовну основу для його професійного та особистісного зростання впродовж життя.

### Ключові слова:

актуалізація особистості, акмеологічний підхід, мотиваційні механізми, особистісні цінності.

### Аннотация:

**Мачинская Наталья. Актуализация личности студента в контексте акмеологического подхода как фактор развития высшей школы.**

Автор статьи в контексте акмеологического подхода раскрывает проблему актуализации личности студента как весомого фактора развития отечественной высшей школы, обращая внимание на те положения, которые акцентируют значимость актуализации личности студента именно в контексте развития высшей школы. Исследователь отмечает необходимость формирования мотивационных механизмов актуализации личности именно в студенческом возрасте, что способно повлиять на качественный показатель учебной деятельности студента и определить его фундаментальную основу его профессионального и личностного роста в течение жизни.

### Ключевые слова:

актуализация личности, акмеологический подход, мотивационные механизмы, личностные ценности.

### Resume:

**Machyns'ka Nataliya. Actualization of student's personality in the context of acmeological approach as a factor of high school development.**

The author reveals a problem of the student's personality actualization as an important factor in the development of national higher education in the context of acmeological approach. The researcher points out the necessity of motivational mechanisms formation for the personality in the years of student life that can influence the student's quality index of his academic activity and define the fundamental basis of his professional and personal growth for life.

### Key words:

actualization of personality, acmeological approach, motivational mechanisms, personal values.

Постановка проблеми. Актуалізація особистості студента стає фактором розвитку вищої школи за умов, коли вона буде вмотивована задоволенням потреб, інтересів, цінностей, які не суперечать статутній діяльності, але виходять за межі й обсяги того наявного, що пропонується вищим навчальним закладом, у якому навчається студент. Основним компонентом повинен бути реальний механізм впливу студентів на діяльність вищого навчального закладу щодо поліпшення задоволення освітніх, соціокультурних, соціальних потреб, якими вмотивована актуалізація їхніх особистостей.

У сучасних умовах доцільно вести мову про акмеологію як сформовану галузь наукового пізнання та суспільної практики. Спираючись на сукупність ідей про цінність людини та її духовного світу, а також принципи та категоріальний апарат, акмеологія демонструє оригінальну побудову своєї методології, здатність до цілеспрямованого перетворення даних інших наук на акмеологічні технології висхідного розвитку людини.

Сьогодні саме перетворювальний потенціал, технологічність акмеологічної науки стають основною умовою виконання принципово інших за обсягом завдань соціалізації людини. Ця соціалізація відбувається у процесі функціонування й розвитку людини в сучасному суспільстві, здійснюючись одне-тимчасово в багатьох площинах, сферах і на різних рівнях існування суб'єкта – фізіологічному, психологічному,

соціальному, історичному, об'єктивно фіксуючись у системі різних наукових знань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему актуалізації особистості студента, на нашу думку, можна вважати одним із перманентних завдань, якими постійно переймаються суспільство й вища освіта, як його соціальний інститут, здійснюючи пошук теоретичних і практичних підходів до їх успішного виконання. Потреба в таких пошуках зумовлюється зміною суспільного контексту та появою кожного нового покоління, яке зростає та соціалізується в умовах інших життєвих цінностей, інтересів і мотивацій студентської молоді. Вони не можуть успадковуватися шляхом простої передачі соціального досвіду та знань від старших поколінь і актуалізуватися в особистостях студентів повчаннями, настановами, стереотипними чи стандартними вимогами або санкціями адміністративного та громадського впливу.

Теоретичне тлумачення актуалізації особистості студента можна продовжити, спираючись на семантичний ряд слів: актуальність, актуальний, актуалізувати, актуалізація. Під актуальністю розуміють сучасність, злободенність, важливість чого-небудь. Актуальний – це той, що існує, виявляє себе. Актуалізувати – це значить перевести зі стану потенціального в реальний, тобто актуальний стан. Тому актуалізація означає перехід зі стану можливості у стан дійсності [6].

Загальновідомо, що темпи сучасного розвитку людства характеризуються тенденцією до

прискорення. Це особливо унаочнилося у другій половині ХХ століття. Щоб стати успішною в житті, людині з вищою освітою раніше достатньо було здобути таку освіту за обраним фахом, набути певного соціального й професійного досвіду й актуалізувати набуті знання й досвід у своїй повсякденній діяльності, кардинально не змінюючи їх зміст. Сучасна ж цивілізація вимагає від людини, якщо та прагне бути успішною завдяки реальній вищій освіті впродовж свого життя, тотальної ревізії як набутих раніше знань і вмінь, так і соціального досвіду, певних життєвих цінностей і пріоритетів і вчасних змін у їх змісті, адекватних вимогам життєвих ситуацій, у яких опиняється людина [1].

Набуті й закріплені у свідомості знання, соціальний досвід, цінності – це не лише інструментарій життєдіяльності особистості конкретної людини, а й деякі її стереотипи. Ламання й змінювання таких стереотипів потребують від особистості докладання певних зусиль. Часто ці процеси можуть бути болісними, а іноді й нездоланими бар'єрами на життєвому шляху людини [2]. Саме це і становить предмет дослідження акмеологічної науки.

Формулювання цілей статті. Мета статті – визначити шляхи та напрями актуалізації особистості студента в контексті акмеологічного підходу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ми, як сучасники новітнього історичного періоду українського соціуму в умовах його державної незалежності, достеменно знаємо, що дуже багато наших співгромадян не змогли подолати ті життєві бар'єри, що постали внаслідок радикальної трансформації суспільства – переходу від однієї моделі політичного та економічного устрою до кардинально іншої. Нездоланність цих бар'єрів виявилася насамперед у неспроможності до ресоціалізації власної особистості в нових реаліях соціуму, коли набуті раніше знання, професійний і соціальний досвід стали суспільно незатребуваними, а це прирєкло людину з її старим багажем на соціальний маргінес. Трагізм і катастрофізм такого виштовхування на узбіччя суспільного розвитку є зримим у зламаних долях наших селян, інших співгромадян, професіоналізм яких виявився непотрібним, оскільки були скорочені або й зовсім ліквідовані сфери їхньої діяльності, а вони самі не знайшли для себе кращої альтернативи; щоб успішно реалізуватися.

Водночас певні сфери діяльності не лише не зазнали скорочення, а навпаки, розширилися, зокрема вища освіта. У вищих сьогодні працює багато науково-педагогічних працівників, співробітників, перед якими теж постала проблема ресоціалізації власної особистості. Проблема ресоціалізації особистостей адміністраторів, науково-педагогічних працівників, співробітників сучасної вищої школи України не є такою зримою, як серед загалу тих наших співгромадян, яким

довелося й доводиться повністю змінювати свою професійну діяльність і набувати нову кваліфікацію. Проте ця проблема не менш гостра й актуальна для нашого суспільства, оскільки стосується не лише тих, хто потребує адекватної вимогам часу ресоціалізації власної особистості, а й безпосередньо впливає на соціалізацію особистостей студентів, від яких залежить майбутнє України [3].

Це, власне й зумовлює проблему актуалізації особистості студента як фактора розвитку вищої школи, успішне розв'язання якої є особливо значущим для перехідних суспільств, які тривалий час перебувають у стані аномії, що характерне для сучасного українського соціуму. Саме актуалізація особистості студента повинна сприяти його розвитку й формуванню мотиваційної готовності до професійного й особистісного зростання. Тому суто на теоретичному рівні необхідність і суспільну значущість актуалізації особистості студента, як фактора розвитку вищої школи України, можна обґрунтувати, спираючись на такі положення:

По-перше, актуалізація особистості студента може бути фактором розвитку вищої школи тоді, коли вона буде мотивуватися задоволенням потреб, інтересів, цінностей, які не суперечать статутній діяльності вищого навчального закладу, але виходять за межі й обсяги того наявного, що пропонується вищим навчальним закладом, де навчається студент.

По-друге, швидкі зміни у змісті підготовки фахівців не залишають шансів для вищої школи подолати відставання від потреб і вимог ринку праці щодо актуальних знань і вмінь, якими мають володіти випускники вищих навчальних закладів. Таке відставання має різні передумови та причини, до яких, зокрема, належать терміни оновлення знань із відповідних спеціальностей і окремих навчальних дисциплін, які мають стійку тенденцію до скорочення, тоді як строки навчання студента у виші залишаються без змін.

По-третє, старшому поколінню все частіше доводиться довіряти студентам власний вибір життєвих цінностей і пріоритетів, які мотивують актуалізацію їх особистостей у проектуванні своєї життєдіяльності. Адміністратор, викладач вищої школи не має морального права шляхом повчання та менторських настанов вимагати від студентів тих чеснот, які він сам не сповідує й не демонструє як приклад для наслідування, оскільки це дискредитує як самі чесноти, так і вищий навчальний заклад, у якому відбувається такий «виховний» процес.

Відомо, що актуалізація особистості будь-якої людини, а не лише студента, як правило, мотивується певними власними потребами, інтересами, цінностями чи спонукається життєвими обставинами або навіть тиском зовнішнього середовища через перешкоди чи вимоги та санкції. Тому слід визнати, що розвиток особистості

зумовлюється розвитком її мотивів, які є детермінантами актуалізації особистості. Це теоретичне положення спонукає нас перейти до розгляду ієрархії цінностей, потреб, мотивів, інших чинників, зокрема й зовнішнього впливу, що актуалізують особистість студента в умовах вищої школи в контексті сучасного українського соціуму [3].

За всіма формальними критеріями вищу освіту, для здобуття якої людина вступає до вищого навчального закладу, варто розглядати як стратегічну мету й домінуючу цінність у цій ієрархії. Адже вона потребує від особистості значних інвестицій, зокрема часових, тривалих вольових зусиль та інтелектуальної праці, від яких упродовж значного відрізка життя людина не отримує жодної вигоди та користі для задоволення вітальних потреб. Вища освіта для людини, яка її здобуває, може стати значущою та вигідною в суспільних вимірах лише згодом.

Але саме через те, що стратегічна мета значно віддалена в часі від повсякденних життєвих потреб і виявів особистості студента, вищу освіту як самоцінність у її підсумку не можна визнати вирішальним мотиваційним фактором актуалізації особистості студента безпосередньо у процесі здобування цієї освіти. Навіть той студент, який здатний до самоактуалізації власної особистості, незалежно від спонукальних впливів зовнішнього середовища, у поточному студентському житті орієнтується на конкретні результати й умотивується зримиими досягненнями, які ним предметно сприймаються та особисто емоційно переживаються. Віддалені цілі не можуть бути важливим мотивом актуалізації особистості в повсякденному житті. У поточних життєвих ситуаціях на перший план виходять мотиви-стимули та мотивація досягнення [4].

Тому є потреба в певній теоретичній і практичній інтерпретації сутності впливу названих мотиваційних механізмів актуалізації особистості студента в контексті студентського життя.

Серед мотивів-стимулів, що здатні суттєво впливати на актуалізацію особистості студента, без вагань можна назвати поточні та семестрові оцінювання знань, умінь, відзначення його успіхів і досягнень в інших сферах діяльності, а також санкціонування життєвих проявів, які відхиляються від норм і вимог, передбачених статутом і правилами внутрішнього розпорядку вищого навчального закладу. Мотиви-стимули виконують допоміжну функцію в полімотивованій актуалізації особистості, їх вплив стає дієвим за певних умов. По-перше, коли вони синхронізовано підпорядковані провідному мотиву, що надає діяльності, заради якої актуалізується особистість, особистісний сенс. По-друге, коли ці мотиви-стимули є домінуючими, пріоритетними чи визначальними в поточній життєдіяльності особистості. Наприклад, мотивованість студента до навчання зумовлюється тим, який смисл він

вкладає у здобуття вищої освіти, і тим, наскільки значущими є для нього мотиви-стимули власне в навчальному процесі.

Мотивація досягнення зумовлюється бажанням людини досягати успіху та уникати невдач. Цей різновид мотивації має потужний вплив на актуалізацію особистості в ситуаціях, які мають характер змагальності, коли прагнення бути кращим, успішнішим стає визначальним для індивіда й у своєму досягненні емоційно переживається ним як почуття перемоги над суперником, конкурентом, обставинами, а головне, над самим собою. Початком актуалізації мотивації досягнення можуть слугувати як життєві потреби, так і амбіції особистості. Запорукою успіху є здатність особистості до адекватної оцінки власних можливостей, що відповідають умовам і вимогам ситуацій, у яких мають реалізуватися досягнення для задоволення актуалізованих потреб чи претензій, а також спроможність особистості докласти необхідні зусилля, що мають забезпечити позитивний результат. Переоцінка власних амбіцій або недостатність докладених зусиль можуть призвести до поразки чи краху, що психологічно травмує, пригнічує, деморалізує й деактуалізує особистість. Але в багатьох життєвих ситуаціях досягнення, як такі, не мотивуватимуть особистість до чергових звершень, якщо вона не буде емоційно переживати перемогу через брак відчуття адекватного визнання цього досягнення з боку авторитетного для неї соціального оточення [5].

Навчанню, зокрема шкільному, властиві також ознаки й деякий характер змагальності, що за особливостями механізму актуалізації особистості через мотивацію досягнення зближує його зі спортом. Загальновідомо, наскільки актуалізація особистості учня щодо навчання залежить від мотивації досягнення й мотивів-стимулів, що використовуються вчителем. Саме через некоректність і несправедливість вчителя, яка проявляється в застосуванні цього механізму мотивацій, школа не лише травмує особистості учнів і вселяє в них небажання належним чином учитися, а й, по суті, багатьом із них нівечить долі, оскільки саме це зумовлює появу «невдах», для яких життєвий старт завершується потраплянням на узбіччя суспільного розвитку.

Адже ці мотиви емоційно підтримують актуалізацію особистості в повсякденній життєдіяльності. Позитивні емоції стимулюють особистість до актуалізації в досягненні проміжних цілей і результатів, а негативні, навпаки, відвертають її від цього. Тільки надзвичайно самоактуалізованим і спрямованим на досягнення значущих життєвих цілей особистостям під силу здолати тривалий життєвий марафон без емоційного підживлення своєї наснаги якимись проміжними здобутками. Таких одержимих знайдеться небагато й серед дорослих людей, особистості яких уже сформовані, а про студентів і школярів годі й говорити.

Тепер, коли у нас сформована певна матриця теоретичних положень порушеної проблеми, спробуємо її накласти на нашу соціальну дійсність і проаналізувати реалії вітчизняної вищої школи, яка функціонує в контексті сучасного українського соціуму, а тому залежить від нього.

Розпочнемо цей аналіз із розгляду вищої освіти як цінності, що має виконувати роль провідного мотиву в актуалізації особистості студента, наповнюючи життя останнього певним смыслом. Із урахуванням очевидних тенденцій щодо суспільного сприйняття і ставлення до вищої освіти, які прослідковуються в Україні, на нашу думку, доцільно розвести її в поняттях як номінальну та реальну. Під номінальною вищою освітою ми розуміємо наявність диплома про її формальне здобуття, незалежно від наявних знань і вмінь, якими володіє власник такого диплома. Реальна вища освіта має засвідчувати відповідність знань і вмінь, якими володіє випускник вищого навчального закладу, вимогам ринку праці, де він може реалізувати свою професійну діяльність.

Як робочу гіпотезу нашого аналізу висуваємо припущення, що номінальна й реальна освіта є паритетними щодо їх здобуття та сприйняття суспільством. Одразу ж робимо ремарку, щоб не шокувати читача такими припущеннями. Ми усвідомлюємо, що в соціокультурному середовищі будь-якої із західноєвропейських країн чи США така гіпотеза була б некоректною і навіть абсурдною. Але те, що абсурдне для цивілізованих суспільств зі сталими демократіями і правовими державами, є, на жаль, цілком можливим на вітчизняних теренах. Тому налаштуємося на критичний аналіз реалій нашого суспільного життя.

Прийняття зазначеної гіпотези дає право розглядати два варіанти мотивації студента до здобуття ним вищої освіти. З огляду на це, гіпотетично моделюємо дві ситуації, які за вибором студента дають змогу йому стати на шлях здобуття номінальної або реальної вищої освіти. Залишаємо на розсуд студента його ставлення до навчання. Вищий навчальний заклад, як і належить йому, здійснює навчальний процес за встановленим графіком і розкладом занять. Викладачі, відповідно до навчальних програм, дають можливість студентам повною мірою оволодіти необхідними знаннями й здобути реальну вищу освіту. Але оцінки виставляються на вимогу студента, незалежно від набутих ним знань і вмінь, а також відвіданих занять.

Абстрагуючись від гіпотетичних розмірковувань, поглянемо на стан справ у цьому сенсі в наших реальних вищих навчальних закладах. Чи багато знайдеться серед сотень вишів, які сьогодні функціонують, таких, де повністю викоринене явище, коли студенту, який систематично пропускав заняття й зовсім не здатний відтворити навчальний матеріал, на вимогу виставляється оцінка, що дорівнює тій, яку отримує сумлінний студент, або навіть вища за неї?

Питання, вочевидь, риторичне. Виявляється, що в химерно спотвореному соціально хворому суспільстві продуктивно працюють гіпотези, які, на перший погляд, видаються абсурдними. Загальновідомий і суспільно визнаний пресинг протекціонізму, якого зазнають вітчизняні вищі навчальні заклади й унаслідок якого ними рясно плодяться дипломовані неуки, має багато внутрішніх чинників, але його механізм, що є рушійною силою цього феномена, слід шукати в контексті сучасного соціуму, системно враженого соціальним паразитизмом.

У радянський період мотивації до здобуття номінальної вищої освіти підживлювалися лише в несумлінних студентів гарантованим працевлаштуванням і соціальним захистом за будь-яких результатів позитивної успішності, аби був отриманий відповідний диплом.

Новітній суспільний розвиток українського соціуму демонструє приклади, які не мотивують до сумлінного навчання, а розгнівають гедонізмом і соціальним паразитизмом навіть здібних студентів. Адже останнім важко зрозуміти, для чого максимально використовувати студентські роки для набуття високого рівня власної компетентності, коли вітчизняний істеблішмент системно й систематично дає їм уроки, що шлях до добробуту та кар'єрного успіху не гарантується набутими знаннями, особистим професіоналізмом, а часто забезпечується зовсім протилежними чинниками, де диплом про вищу освіту є лише номінальною умовою, щоб посісти гідне місце й набути високий соціальний статус, які гарантують заможне життя. Головне, щоб були протекція та підтримка з боку впливових у соціумі суб'єктів. Чим впливовіші прикриття та підтримка, тим стрімкішим є кар'єрне зростання й вищим ієрархічний статус у суспільстві, незалежно від набутих знань, умінь, навичок, досвіду. Парадокс і трагедія сучасної України криється в тому, що сформований механізм адсорбції некомпетентних, нетямущих і зовсім безграмотних суб'єктів у структурах влади (не лише державної) і виштовхування професіоналів у маргінес і на периферію соціальних систем із кожним роком набирає обертів і множить соціальний паразитизм в українському соціумі. Відродження гасла, що державою може керувати кожна куховарка, дуже небезпечний симптом соціуму, який функціонує в умовах ноосфери [7].

Такі негативні тенденції деморалізують студентську молодь, не мотивують її до здобуття якісної вищої освіти, оскільки вона не відкриває життєвих перспектив для молодої людини за порогом вищого навчального закладу. Ті, хто розраховує на протекціонізм і підтримку в самостійному житті, не мають мотивації до сумлінного навчання. Ті ж, кому доводиться покладатися на свій особистісний потенціал і власні сили, заздалегідь знають, що, незважаючи на сумлінне та старанне навчання, на них чекає

соціальний статус щонайбільше інтелектуальної обслуги своїх недолугих, але заможних і впливових однолітків. При цьому такі студенти добре усвідомлюють, що така їх суспільна роль не буде мати адекватної матеріальної винагороди та суспільного визнання, як би це мало бути в цивілізованій країні.

Висновки. Отже, здійснений аналіз дає нам підстави вважати, що девальвація в українському суспільстві вищої освіти як цінності і стратегічної життєвої мети посилюється несправедливим і некоректним використанням у поточному студентському житті наших вищих навчальних закладів мотивів-стимулів, чим нівелюється мотивація досягнення в актуалізації особистості студента.

Невмотивована до актуалізації особистість студента є індіферентною до освітніх послуг, які надає вища школа, а тому й не може бути дієвим

чинником її розвитку. Не запустивши механізм актуалізації особистості викладача через вплив на неї актуалізованої особистості студента, неможливо розраховувати на системне оздоровлення й саморозвиток вищої школи. Брак такого механізму як своєрідного локомотиву саморозвитку вищої школи завжди потребуватиме компенсаційних впливів адміністративного штибу й вестиме до формалізації та надмірної бюрократизації наукового, навчального, виховного процесів, їх омертвіння та витіснення з соціокультурного середовища вищих навчальних закладів творчих початків як базових засад розвитку науки і освіти. Саме цим і обтяжена сьогодні вітчизняна вища школа. Саме це й зумовлює необхідність проведення досліджень, які б сприяли виявленню шляхів і підходів до успішного подолання окресленої проблеми через актуалізацію особистості студента.

### Список використаних джерел

1. Культура. Ідеологія. Особистість: Методолого-світоглядний аналіз / Губерський Л., Андрущенко В., Михальченко М. – К.: Знання України, 2002. – 580 с.
2. Пальчевський С.С. Акмеологія: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – Київ: Кондор, 2008. – 398 с.
3. Психология мотивации и эмоций / под ред. Ю.Б. Гиппенрейтер и М.В. Фаликман. – М.: ЧеРо, 2002. – 752 с.
4. Психологічна енциклопедія / автор-упорядник О.М. Степанов. – К.: Академвидав, 2006. – 424 с.
5. Словарь практического психолога / сост. С.Ю. Головин. – Минск: Харвест, М.: ООО «Издательство АСТ», 2003. – 800 с.
6. Словник іншомовних слів: 23000 слів та термінологічних словосполучень / уклад. Л.О. Пустовіт та ін. – К.: Довіра, 2000. – 1018 с. – (Б-ка держ. службовця. Держ. мова і діловодство).
7. Современный философский словарь / под общей ред. проф. В.Е. Кемерова. – [3-е изд. испр. и доп.]. – М.: Академический Проект, 2004. – 864 с.

Рецензент: Троїцька Т.С. – д.філос.н., професор

### Відомості про автора:

**Мачинська Наталія Ігорівна**  
Львівський державний  
університет внутрішніх справ  
вул. Городоцька, 26, м. Львів  
Україна, 79007

doi:10.7905/нвмдпу.v1i12.904

Надійшла до редакції: 19.09.2014 р.

Прийнята до друку: 22.11.2014 р.

### References

1. *Culture. Ideology. Personality: Metodological and outlook analysis.* (2002). Gyberskui L., Andryshenko V., Mykhalchenko M. Kyiv: Znannya Ukraine. [in Ukrainian].
2. Palchevskui, S. S. (2008). *Acmeology: Study guide for students of higher education institutions.* Kyiv: Kondor. [in Ukrainian].
3. *Psychology of motivation and emotions.* (2002). Ed. Y. B. Gippenreiter and M. V. Falikman. Moscow: CheRo. [in Russian].
4. *Psychological Encyclopedia.* (2006). Authored by O.M. Stepanov. Kyiv: "Akademvydav". [in Ukrainian].
5. *Dictionary of a practical psychologist.* (2003). Compiled by S. Y. Golovin. Minsk: Kharvest, Moscow: LLC "Publishing House AST". [in Russian].
6. *Dictionary of foreign words: 23,000 words and terminology phrases.* (2000). Compiled by L.O.Pustovit and others. Kyiv: Dovira. [in Ukrainian].
7. *Modern philosophical dictionary.* (2004). Ed. by Professor V.E. Kemerov. 3rd ed. corrected and add. Moscow: Akademicheskii Proekt, 2004. – 864 p. [in Russian].